

تأثیر ترجمه رمان‌های مدرن انگلیسی بر هنجار سبکی طول جمله در رمان فارسی (موردپژوهی نه رمان کلاسیک و مدرن)

علی خزاعی فرید (دانشیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسؤول)
مسلم فتح‌اللهی (کارشناس ارشد مطالعات ترجمه)

چکیده

در این نوشتار، تأثیر ترجمه رمان‌های مدرن بر هنجار سبکی طول جمله را در رمان فارسی مورد واکاوی قرار داده‌ایم. در این تحقیق، سه رمان کلاسیک (امیرارسلان، حسین کرد و سمک عیار)، سه رمان مدرن معاصر (جن نامه، سال‌های ابری و شاه کلید) و سه رمان انگلیسی (گتسی بزرگ، وداع با اسلحه و مویی دیک) به همراه ترجمه‌های آنها مورد تحلیل آماری قرار گرفتند. فرضیه اصلی این تحقیق آن است که ترجمه رمان‌های مدرن (به سبک غربی) یکی از عوامل افزایش طول جمله در رمان‌های فارسی است. دلیل این افزایش، گرایش مترجمان ایرانی به ترجمه در سطح جمله و بلندتر بودن جملات انگلیسی از جملات فارسی است. نتایج تحلیل‌های آماری نشان داد میانگین طول جملات در رمان‌های انگلیسی، حدوداً یک‌واژه بلندتر از میانگین طول جملات در رمان‌های فارسی است. از سوی دیگر، مترجمان ایرانی به طور میانگین، ۸۹/۳۳٪ جملات انگلیسی را در فارسی به جمله برگردانده‌اند. علاوه بر این، میانگین طول جمله در رمان‌های مدرن معاصر، حدوداً ۰/۵ واژه بیشتر از رمان‌های کلاسیک است. با تحلیل داده‌های فوق می‌توان چنین نتیجه گرفت که ترجمه رمان‌های مدرن، در کنار ویژگی‌های سبکی و فردی رمان نویسان ایرانی، یکی از عوامل موثر در افزایش طول جمله در رمان‌های مدرن فارسی بوده است. با این همه، ترجمه رمان‌های مدرن، تأثیر چندانی بر هنجار طول جمله در رمان‌های تالیفی فارسی نداشته است. سبک فردی مترجمان و تأثیر جملات متن اصلی از جمله عواملی بوده‌اند که به تفاوت هنجار طول جمله در رمان‌های فارسی ترجمه‌ای و تالیفی انجامیده‌اند. از این رو، توصیف هنجارهای حاکم بر کنش مترجمان، بدون واکاوی متغیرهای تأثیرگذار بر فرآیند ترجمه - مانند عادت‌واره مترجم، ابزارهای خاص کنش ترجمه و نیازهای جامعه مقصد - امکان‌پذیر نمی‌گردد.

کلیدواژه‌ها: رمان‌های کلاسیک، رمان‌های مدرن، ترجمه، افزایش طول جمله.

۱- مقدمه

۱-۱: مفهوم سبک و کارکردهای آن

تعاریف گوناگونی از سبک ارائه شده است. «استایل» (*Style*) خود از استیلوس یونانی مأخوذ است، به معنای آلتی فلزی یا چوبین که به وسیله آن حروف و کلمات را بر روی الواح مومی نقش می‌کرده‌اند. امروز هم ایرانیان به «قلم» معنایی شبیه به سبک می‌دهند و می‌گویند: فلان کس خوب قلمی دارد» (بهار، ۱۳۴۹). به عبارت بهتر، سبک هرکس، روشی است که برای بیان اندیشه خود برمی‌گزیند مشروط بر اینکه این روش را خود ابداع کرده باشد یا حداقل با روش دیگران متفاوت باشد (محبوب، ۱۳۴۵، صص ۴۹-۵۱). سمیعی گیلانی (۱۳۷۸) نیز بر این باور است که «سبک همچون اثر انگشت برای نویسنده، یک ویژگی منحصر به فرد محسوب می‌شود».

به گفته دکتر سیروس شمیسا، «سبک وحدت و یکرنگی و اتحاد بین اجزای اثر است. زمینه و بافت متحد و یکرنگی که صداها و واژه‌ها و جمله‌ها و پیام اثر را کم و بیش در بر گرفته است. سبک، تکرار ویژگی‌های یک اثر است که ممکن است خودآگاه باشد اما غالباً ناخودآگاه است و ریشه در غریزه یا عادت دارد (شمیسا، ۱۳۷۲، ص ۹۴).

در *دانشنامه ادب فارسی* سبک این‌گونه تعریف شده است: «سبک ادبی، سبکی است که در برابر سبک علمی، تاریخی و به طور کلی سبک گفتار عادی قرار دارد» (انوشه، ۱۳۷۵، صص ۴۵۹-۴۶۴). برخی از متون و آثار ادبی نیز اشاره‌هایی گذرا به مفهوم سبک داشته‌اند. «جاحظ در *الحيوان* می‌نویسد که معنی مهم نیست، آنچه مهم است گزینش لفظ و جودت سبک است. مولانا در *فیه مافیه* می‌فرماید: از قرآن بوی خدا می‌آید و از حدیث بوی مصطفی می‌آید و از کلام ما بوی ما می‌آید؛ و این سخن بوفون را به یاد می‌آورد که «سبک خود نویسنده است». حافظ نیز می‌فرماید: استاد سخن سعدی است نزد همه کس اما دارد سخن حافظ طرز سخن خواجه» (سمیعی گیلانی، ۱۳۸۶، ص ۵۵).

مونا بیکر در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی سبک مترجم ادبی» که در سال ۲۰۰۰ منتشر شد، تعریف

زیر را از سبک مترجم ارائه می‌دهد:

مسأله سبک به کاربرد برخی الگوهای خاص مربوط می‌شود. سبک مترجم ناظر بر الگوهای دلخواه و تکرار شونده از رفتار زبانی است (۲۰۰۰، ص ۴۵).

به باور بیکر سبک عبارت است از: «ردپایی که از رهگذر طیفی از ویژگی‌های زبانی و نیز غیر زبانی بیان می‌شود» (حری ۱۳۸۸، ص ۱۱). به گفته اسنل - هورنبای، ترجمه پژوهانی نظیر نایدا و ویلس در تعاریفی که از مفهوم سبک به دست داده‌اند این مفهوم را از نظر اهمیت، همسنگ و هم طراز با محتوا و معنای متن دانسته‌اند (۱۹۸۸، ص ۱۱۹).

به باور لیچ و شورت (۱۹۸۱)، «سبک عبارت است از نظام گزینش‌های موجود در کاربرد زبان». مری اسنل - هورنبای، ترجمه پژوه بنام، با الهام از این تعریف و نیز اجزای مدل نظری این دو زبان‌شناس، کوشیده است تا به رهیافتی نظری درباره سبک در ترجمه دست یابد. مارکو نیز (۲۰۰۴، ص ۷۳) با الهام از تعریف لیچ و شورت، سبک را بدین صورت تعریف می‌کند: «سبک عبارت است از مجموعه‌ای از گزینش‌های زبانی یک نویسنده یا گزینش‌های زبانی به کار برده شده در یک اثر خاص».

مونا بیکر، یکی از ویژگی‌های مهم سبکی را «طول جملات» می‌داند. وی بر این باور است که مقایسه و بررسی تطبیقی طول جملات در متون تالیفی یا ترجمه شده، به شناسایی ویژگی‌های سبکی یک نویسنده یا مترجم کمک می‌کند. به عقیده مونا بیکر، کاربرد روش‌های آماری ساده - همچون محاسبه فراوانی و میانگین - به ما امکان می‌دهد تا طول جملات - تعداد واژگان به کار رفته در آنها - را محاسبه نماییم (۲۰۰۰، ص ۴۶).

در این تحقیق، سبک، به عنوان پدیده‌ای هنجارمند در نظر گرفته شده است. به همین منظور، ما تعریف خاص خود را از سبک ارائه نموده‌ایم: «سبک به شیوه به کارگیری اجزا و عناصر زبانی اشاره دارد. سبک، ناظر بر روابط همنشینی و جانشینی اجزای زبانی است». به سخن دیگر، سبک نویسنده به این مسأله اشاره دارد که وی اجزای زبانی را چگونه بر می‌گزیند و چگونه در کنار یکدیگر به کار می‌گیرد.

۲-۱: هنجار سبکی طول جمله

هدف این تحقیق، واکاوی تاثیر ترجمه رمان‌های مدرن بر هنجار سبکی طول جمله در رمان فارسی است. به نظر می‌رسد طول جمله، یک مشخصه سبکی و در نتیجه، هنجارمند است. ما طول جمله را «تعداد واژگان به کار رفته در یک جمله ساده (تک فعلی) و یا جمله واره» می‌دانیم. مراد از واژه در این تحقیق، «واژه ساده یا مرکب» است که در یکی از دسته بندی‌های اسم، فعل و یا حرف قرار می‌گیرد. منادا نیز به تنهایی یک جمله به شمار می‌آید؛ برای مثال: عالیجناب!

با توجه به تعریف ارائه شده از سبک، در این تحقیق، و از آنجا که چینش کلمات در کنار یکدیگر (و تعداد کلمات چیده شده) تابع هنجارهای حاکم بر روابط همنشینی است، طول جمله را میتوان یک مشخصه سبکی در نظر گرفت و آن را به عنوان پدیده ای هنجارمند مورد بررسی قرار داد.

۳-۱: رمان

پیرامون شکل‌گیری رمان فارسی و عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر آن، بسیار سخن گفته شده است (روح بخشان، ۱۳۷۸؛ غلام، ۱۳۸۰). دستغیب (۱۳۷۷) پس از تحلیل عوامل موثر بر شکل‌گیری داستان نویسی به سبک جدید، این گونه نتیجه‌گیری می‌کند:

در میانه‌های دوره قاجار در اثر تحولات جهانی و ایجاد چاپخانه و روزنامه و خیزش مشروطه، ادب ما نیز دگرگونی پذیرفت. نویسندگانی مانند آخوندزاده، میرزا ملکم خان، طالب‌زاده، میرزا آقا خان کرمانی و حاجی زین العابدین مراغه‌ای و روزنامه‌های حبل‌المتین (کلکته)، ثریا و پرورش (مصر)، قانون (لندن)، اختر (اسلامبولی) از خارج و روزنامه‌ها و شبنامه‌های داخلی... به اثبات رساندند که دوره نگارش حکایات سعدی و تاریخ و صاف می‌پوشید. ترجمه حاجی بابا جیمز موریه (میرزا حبیب اصفهانی) تمثیلات آخوندزاده، ترجمه میرزا جعفر قرچه داغی، سیاحت نامه ابراهیم بیگ حاجی زین العابدین مراغه‌ای، مسالک المحسنین و کتاب احمد از طالب‌زاده که جنبه قوی داستانی دارند راه را برای آثار بعدی هموار کرد. عصر مشروطه یکی از صور ادبی خود را در قالب قصه نویسی یافت. این آثار انتقادی، میان مبارزه‌جویانه و ترقیخواه و گاه حماسی بود (دستغیب، ۱۳۷۷، ص ۵۹).

دستغیب، رمان به سبک جدید را زاییده همان قصه‌های مشهور قدیمی می‌داند که در شکل و ساختاری جدید ظاهر شده است:

رمان این چند سده اخیر، از دل همان قصه‌های مشهور بیرون آمد، اما با ساختارهای دیگر. در اینجا ما با جهانی سروکار داریم که وضع و ترتیب ویژه خود را دارد. اشخاص آن انسان‌هایی هستند شبیه ما و در همان زمان خیلی بزرگ‌تر و پر احساس‌تر از ما (۱۳۸۳، ص ۱۰).

کریستف بالایی، نگارنده کتاب *پیدایش رمان فارسی*، ترجمه را یکی از عوامل موثر بر شکل‌گیری رمان فارسی می‌داند. بالایی پیدایش ترجمه را نتیجه اعزام دانشجویان به فرنگ (از دوره عباس میرزا قاجار به بعد) و پدید آمدن مدارس جدید می‌داند و مراحل گسترش آن را در چهار دوره بررسی می‌کند: از آغاز تأسیس چاپخانه تا پایان حکومت ناصر الدین شاه، از ابتدای قرن بیستم تا زمان کودتای رضا خان در ۱۲۹۹، از ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰، از ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰ (میرعابدینی، ۱۳۷۷، ص ۲۸). وی در عین حال، معتقد است «رمان فارسی گرچه در ابتدا دنباله روی رمان اروپایی است، اما رفته رفته تمایز می‌یابد و با یک ریتم نسبتاً آرام، و البته بعد از انقلاب سریع‌تر، به دنبال شکل خاص خود است (پرستش، ۱۳۸۳، ص ۱۰).

۱-۴: رمان فارسی

به باور عبدالعلی دستغیب، «رمان و داستان کوتاه و اصولاً هر نوع قصه‌ای، روایتی است که در خواننده شوری به وجود بیاورد و آنها را به اشخاص داستانی و شادی و شور ایشان علاقه مند سازد» (دستغیب، ۱۳۷۷، ص ۵۷). رمان یک اثر نوشتاری بلند با زمینه روایی است. غالباً مرز مشخصی میان داستان‌های بلند و رمان وجود ندارد و در مواردی، داستان‌های بلند را رمان تلقی می‌کنند (برای مثال؛ شازده/حتجاج، اثرهوشنگ گلشیری).

عبدالعلی دستغیب درباره علل و منشا پیدایش رمان چنین می‌گوید:

«یکی از علل ظهور رمان، پیدایی و بالیدن طبقه متوسط در اروپای غربی است که می‌خواستند ساعات فراغت خود را به تفریح سودمند و آموزنده اختصاص دهند» (همان، ۱۳۷۷، ص ۵۸). رمان

مدرن غربی مبتنی بر اندیشه‌های اومانیستی پس از رنسانس بنیان نهاده شده است و از شاخصه‌های اصلی آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بحران واقعیت‌نمایی، مرکزیت زدایی، اشنایی زدایی، انزوا و ابهام معنایی (هاجری، ۱۳۸۱، ص ۱۴۳).

رمان در ایران نیز، به تازگی متولد شده و بیش از یک سده عمر ندارد. با گسترش مناسبات ایران با اروپا (در دوران قاجار) و سفر دانشجویان ایرانی به اروپا، شکلی از رمان در ایران پدید آمد که به شیوه غربی نگاهشده می‌شد اما مضامینی ایرانی داشت (دستغیب، ۱۳۷۷، ص ۵۹). ظهور این رمان‌ها به اوایل سده سیزدهم هجری باز می‌گردد. بدین ترتیب، می‌توان چنین نتیجه گرفت که شکل‌گیری رمان‌های مدرن فارسی، علوی، نیز، با بررسی زمینه‌های مشترک شکل‌گیری رمان‌های مدرن در فرانسه و ایران، ترجمه‌های انجام شده از رمان‌های فرانسوی را بر رمان‌های فارسی دهه چهل موثر می‌داند (علوی، ۱۳۷۹، ص ۹۰).

۱-۵ نقش ترجمه در شکل‌گیری رمان‌های مدرن

کریستف بالایی پس از برشمردن عوامل موثر در تحول نظام‌های ادبی (سنت، واردات و خلاقیت ادبی)، بر نقش کلیدی ترجمه به در نظام ادبی معاصر فارسی تأکید می‌کند (غلام، ۱۳۸۰، ص ۱۶۴). به باور غلام « این ترجمه‌ها علاوه بر آن که انواع ادبی جدیدی چون رمان تاریخی، رمان علمی-تخیلی، سیاحت‌نامه و نوشته‌های تمثیلی را وارد حوزه ادبیات فارسی نمود، در ساده شدن نثر فارسی نیز موثر افتاد. پایبندی نسبی مترجمان به متن اصلی، آنها را وادار می‌کرد که مطالب را به تبع آن، ساده و طبیعی بنویسند و حتی المقدور از درج عبارت‌های پیچیده و آراسته خودداری کنند» (همان).

در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۵۷، روند ترجمه رمان و داستان، شتاب و تنوع تازه‌ای می‌یابد. در زمینه ادبیات آمریکا، از آثار کلاسیک‌هایی چون اشناتین بک، همینگوی و جک لندن که بگذریم، با چهره‌های تازه‌ای مواجه می‌شویم: اسکات فیتزجرالد، ملویل، سالینجر (ناتوردهست، ترجمه احمد کریمی). میرعبادینی، ۱۳۷۸، ص ۳۴).

رحیمیان نیز بر این باور است که ترجمه و انتشار آثار کلاسیک جهان در دهه چهل، به اوج خود رسیده بود:

چاپ و انتشار آثار کلاسیک جهان همچون *ایلیاد و ادیسه* (سعید نفیسی)، *جنگ و صلح* (کاظم انصاری)، *خشم و هیاهو* (بهمن شعله‌ور)، *وداع با اسلحه* (نجف دریابندری)، *سرخ و سیاه* (عبدالله توکل)، *جان کریستف* (به آذین)، *مادام بوآری* (محمد قاضی)، *باباگوریو* (به آذین)، *دن آرام* (به آذین)، *ابولموف* (سروش حبیبی) و *میراث شوم* (عبدالحسین شریفیان) (نثر فارسی، ص ۲۲۱).

اوج گیری ترجمه رمان به فارسی، در دهه چهل، ما را بر آن داشت تا ترجمه‌های شاخص این دهه را مورد واکاوی قرار دهیم. گرچه، ترجمه رمان به چند دهه پیشتر باز می‌گردد، اما نخستین رمان‌های ترجمه شده به فارسی، از زبان فرانسه بوده‌اند. دهه چهل، دوران اوج ترجمه رمان‌های انگلیسی به زبان فارسی است.

دلیل دیگر انتخاب ترجمه‌های دهه چهل آن است که این دهه، در میانه تحولات رمان فارسی قرار گرفته است. به سخن دیگر، اگر بخواهیم تحول هنجار طول جمله از دوران رمان‌های کلاسیک تا رمان‌های فارسی معاصر (دو دهه اخیر) را بررسی کنیم، بررسی تحولات ترجمه در دهه چهل، کمک شایانی به ما خواهد کرد.

۱-۶ رمان‌های کلاسیک و مدرن

در این تحقیق، بر سه دوره تاریخی تمرکز خواهیم کرد: دوره نخست، دوره آفرینش آخرین رمان‌های کلاسیک است. دوره دوم، دهه ۱۳۴۰، دوره اوج ترجمه رمان در ایران، و دوره سوم، دهه‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ (دوران ظهور آخرین رمان‌های بزرگ فارسی) است.

نخستین دوره مورد بحث، دوره قاجار است. در این دوران، رمان فارسی از حال گذار تدریجی به سوی رمان نویسی جدید است. چنانچه پیشتر نیز اشاره شد، «امیر ارسلان» را می‌توان آخرین نمونه شاخص رمان کلاسیک فارسی دانست. افزون بر این اثر، ما دو رمان شاخص دیگر، «حسین کرد» و «

سمک عیار» را نیز مورد بررسی قرار داده ایم. از سوی دیگر، کریستف بالایی نیز، سه اثر نامبرده را از شاخص ترین رمان‌های کلاسیک فارسی دانسته است (بالایی، ۱۳۷۷، ص ۲۷).

دومین دوره مورد بحث، دهه چهل است. به باور هرمز رحیمیان، در دهه چهل، رمان نویسی و نقد ادبی از نظر کمی و کیفی پیشرفت چشمگیری داشته است. به باور وی، انتشارات این دهه از حیث تعداد و کمیت عناوین با انتشارات دهه‌های قبل از آن قابل مقایسه نیست (رحیمیان، ۱۳۸۸، مقدمه).

عبدالعلی دستغیب، نیز بر این باور است «در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۰ رمان نویسی ما جهش بزرگی دارد: آثاری مانند چشم‌هایش (۱۳۳۱) بزرگ علوی؛ مدیر مدرسه (۱۳۷۰) جلال آل احمد و دختر رعیت از به آیین. در سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ رمان‌های بهتری نوشته می‌شود. نون و قلم (۱۳۴۰)، سووشون (۱۳۴۶)، تنگسیر (۱۳۴۲)، سنگ صبور (۱۳۴۵)، شازده احتجاب (۱۳۴۷). در این دوره، داستان کوتاه نویسی نیز بسط خوبی پیدا می‌کند و بسیار می‌بالد. از قدیمی‌ها آل احمد و گلستان و از نویسندگان جدید بهرام صادقی و غلامحسین صادقی» (دستغیب، ۱۳۷۷، ص ۶۰).

رحیمیان نیز بازه زمانی ۱۳۴۲-۱۳۵۷ را دورانی درخشان در تاریخ ادبی ایران می‌داند و ویژگی‌های آن را این گونه برمی‌شمرد:

داستان نویسی در این دوره، از نظر به کارگیری صناعت‌های نوین نگارش به سطحی قابل توجه می‌رسد و از حیث محتوا، تنوعی در خور می‌یابد. نویسندگان پیشرو می‌کوشند ضمن حفظ و توسعه ارزش‌های ملی، همپای ادبیات جدید جهان گام بردارند (رحیمیان، ۱۳۸۸، ص ۲۳۶).

سومین و آخرین دوره مورد بحث، دهه‌های هفتاد و هشتاد است. در این دوران، رمان نویسی به شیوه دهه شصت تداوم می‌یابد. در این بازه زمانی، آخرین رمان‌های برجسته فارسی ظهور می‌یابند. از رمان‌های برجسته این دوره میتوان به موارد زیر اشاره کرد: سال‌های ابری (۱۳۷۰) از علی اشرف درویشیان؛ ملار صفر درجه (۱۳۷۰) از احمد محمود؛ گورستان غریبان (۱۳۷۰) از محمد محمدعلی؛ نوشدارو (۱۳۷۰) از علی موذنی (دستغیب، ۱۳۷۷، ص ۶۰).

هدف از این پژوهش، واکاوی تحول هنجار طول جمله از رمان‌های کلاسیک (دوره نخست) تا رمان‌های معاصر (دو دهه اخیر) است. از این رهگذر، تاثیر ترجمه رمان‌های مدرن به فارسی (در دهه چهل) نیز مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

با وجود پژوهش‌های بیشماری که درباره شکل‌گیری رمان فارسی و تحول در نثر فارسی انجام شده‌اند، هنوز پژوهش‌چندانی به منظور واکاوی تأثیر ترجمه رمان‌های مدرن (به سبک غربی) بر ویژگی‌های سبکی رمان فارسی صورت نگرفته است.

فرضیه اصلی این تحقیق آن است که ترجمه رمان‌های مدرن (به سبک غربی) به افزایش طول جمله در رمان‌های فارسی انجامیده است. به سخن دیگر، طول جمله در رمان‌های معاصر (دو دهه اخیر) تا حدودی بلندتر از طول جمله رمان‌های کلاسیک فارسی (همچون امیر ارسلان) است. نگارندگان این مقاله بر این باورند که یکی از عوامل موثر بر این افزایش طول جمله، ترجمه رمان‌های جدید (به ویژه از زبان انگلیسی) بوده است.

برای اثبات این تأثیر، باید به دو نکته توجه نمود: نخست آنکه مترجمان رمان‌های جدید، ترجمه‌ها را در سطح جمله انجام داده‌اند و به عبارتی، جمله انگلیسی را در فارسی به صورت جمله برگردانده‌اند. نکته دوم این که، در حالت کلی، طول جمله در زبان انگلیسی، بلندتر از زبان فارسی است. از مجموع دو گزاره بالا می‌توان چنین نتیجه گرفت که ترجمه رمان‌های جدید، در طی چند دهه، به افزایش تدریجی طول جمله در رمان فارسی منجر شده است.

۱-۷. پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی، در کشورهای مختلف جهان، در حوزه مطالعات توصیفی ترجمه صورت گرفته است. در اینجا به مطالعه میدانی گیدن توری، پایه‌گذار مطالعات توصیفی ترجمه، و دو نمونه از موردپژوهی‌های صورت گرفته از سوی جرمی مانلی، به اختصار پرداخته می‌شود:

- در فاصله سال‌های ۱۹۷۲ تا ۱۹۷۶، گیدن توری با همکاری اون زوهار، به اجرای یک پروژه تحقیق میدانی پرداخت. این تحقیق بر اساس نظریه نظام‌های چندگانه اون زوهار اجرا می‌شد و در آن، شرایط اجتماعی-فرهنگی حاکم بر ترجمه آثار ادبی - از زبان‌های اروپایی به عبری - مورد بررسی قرار می‌گرفت. آنها رمان‌های ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به عبری - در فاصله سال‌های ۱۹۳۰ تا ۱۹۴۵ - را مورد مطالعه قرار دادند.

این تحقیق در قالب یک طرح تحقیقاتی بزرگ‌تر - مطالعه تاریخ ترجمه ادبی به زبان عبری - صورت می‌گرفت. در این تحقیق، تصمیمات اتخاذ شده از سوی مترجمان، در جریان فرآیندهای ترجمه، مورد بررسی قرار می‌گرفت تا الگوهای حاکم بر این تصمیمات، روشن گردد. نتایج این تحقیق در کتاب *هنجارهای ترجمه و ترجمه ادبی به زبان عبری (۱۹۱۷)* منتشر شد.

طبق نتایج حاصل از این تحقیق، در ترجمه‌های صورت گرفته به زبان عبری، موارد متعددی از دخل و تصرف در واژگان و سبک متن اصلی مشاهده شد. با وجود این، موارد حذف و اضافه در این ترجمه‌ها نادر بود. انتخاب فرآیندهای ترجمه - نه بر اساس ملاحظات زبانی یا زیبایی شناختی - بلکه عمدتاً بر اساس ملاحظات ایدئولوژیکی صورت می‌گرفت. انتخاب رمان‌ها برای ترجمه نیز بر اساس نقشی که قرار بود این رمان‌ها در نظام چندگانه ادبی زبان مقصد ایفا کنند، صورت می‌گرفت. این ترجمه‌ها نه بر اساس تئوری‌های رایج ترجمه ادبی صورت گرفته بودند و نه می‌شد آنها را به عنوان معادل زبانی یا کاربردی متن اصلی تلقی کرد. در این ترجمه‌ها، موارد وابستگی زبانی یا ساختاری به متن اصلی، بسیار نادر بود و موارد خطای مترجمین هم به ندرت مشاهده می‌شد. در مجموع، این ترجمه‌ها تابع مقتضیات فرهنگی متن مقصد بودند.

مطالعه میدانی گیدن توری و همکارانش، در قالب یک طرح تحقیقاتی عظیم و در سطحی دانشگاهی انجام شده است. با بررسی پیشینه تحقیقات انجام شده پیرامون رمان فارسی می‌توان دریافت که تاکنون از یک رویکرد هنجار-محور و توصیفی برای تحلیل تحولات ترجمه رمان و تأثیرات آن بر رمان فارسی بهره گرفته نشده است. هدف از این پژوهش، بررسی یکی از هنجارهای زبانی - متنی رمان فارسی (یعنی ترجمه رمان) است (ماندی، ۲۰۰۱، صص ۱۱۷-۱۰۹).

• جرمی ماندی، در کتاب خود معرفی مطالعات ترجمه، به ارائه نتایج یک نمونه مورد پژوهی صورت گرفته بر روی کتاب موفق «هری پاتر» می‌پردازد. در این تحقیق، که بر اساس روش ارائه شده از سوی توری انجام میشود، متن انگلیسی اثر به همراه ترجمه‌های ایتالیایی و اسپانیایی آن، مورد بررسی تطبیقی قرار می‌گیرد. نتایج عمده این تحقیق عبارتند از:

- هر دو ترجمه ایتالیایی و اسپانیایی، در زبان مقصد به عنوان ترجمه شناخته شده و مورد تأیید قرار می‌گیرند و نام مترجمین آنها و نام اصلی اثر هم بر روی جلد کتاب‌های چاپ شده درج می‌شود.

- در ترجمه‌های صورت گرفته، موارد حذف، اضافه و پاورقی نویسی به ندرت یافت می‌شود.
 - در ترجمه اقلام واژگانی متن اصلی، تاکید مترجم اسپانیایی بر انتقال ویژگی‌های متن مبدا بوده، اما مترجم ایتالیایی بر ویژگی‌های متن مقصد تاکید کرده است.
 ماندی، پس از تحلیل این نتایج، به ارائه فرضیاتی پیرامون هنجارهای حاکم بر ترجمه آثار ادبیات کودکان، به زبان‌های ایتالیایی و اسپانیایی می‌پردازد:
 - ترجمه آثار مدرن ادبیات کودکان به زبان اسپانیایی، برای تقویت الگوهای واژگانی زبان مبدا صورت می‌گیرد.

- ترجمه آثار مدرن ادبیات کودکان به زبان ایتالیایی، بر اساس الگوهای واژگانی زبان مقصد انجام می‌شود (۲۰۰۱، ص فصل هفتم).

• ماندی، در مقاله خود با عنوان «نظام‌های ترجمه: ارائه یک مدل سیستمی برای مطالعات توصیفی ترجمه»، نتایج حاصل از یک مورد پژوهی دیگر را، بر اساس رویکرد مطالعات توصیفی ترجمه، ارائه می‌دهد. در این تحقیق، ماندی به بررسی تطبیقی متن یکی از مقالات گارسیا مارکز، نویسنده مشهور کلمبیایی، و ترجمه انگلیسی صورت گرفته از آن می‌پردازد. مارکز - به عنوان یکی از حامیان فیدل کاسترو رهبر کوبا - در مقاله خود نام «داستان لیان گونزالس»، به شرح ماجرای جنجال بر انگیز این پسر بچه کوبایی پرداخته بود. این بررسی بر روی برخی از ابعاد متنی - زبانی، همچون مودالیتته^۱، انتقال^۲ و ساختار تمی^۳، و به منظور کشف موارد تبدیل^۴ در ترجمه فوق انجام شد.

نتایج حاصل از این بررسی نشان می‌داد موارد متعددی از تبدیل در ترجمه مقاله مارکز مشاهده می‌شود. ماندی، در تحلیل خود، این تبدیل‌ها را ناشی از دخل و تصرف مترجم یا ناشر در امر ترجمه می‌داند. به عقیده ماندی، هدف از این دخل و تصرف، ارائه تصویری مخدوش و غیرواقعی از این جریان است به نحوی که جنبه‌های ضدآمریکایی مقاله مارکز در رسانه‌ها منعکس نشود. مورد پژوهی

۱ Modality

۲ Transitivity

۳ Thematic structure

۴ Shift

ماندی به خوبی نشان می‌دهد که علیرغم خاستگاه ادبی مطالعات توصیفی ترجمه، می‌توان از این رویکرد در مطالعه بر روی ژانرهای دیگر ترجمه - همچون ژانر سیاسی و مطبوعاتی - هم بهره گرفت (هرمانس

• آنات پرپور، برایان مک وینی و جودیت کارول در مقاله خود با نام «هنجارهای ترجمه میان انگلیسی و اسپانیایی» (۲۰۰۷)، به بررسی هنجارهای ترجمه ۶۷۰ واژه انگلیسی و ۷۶۰ واژه اسپانیایی پرداختند. ۸۰ مترجم دوزبانه در این تحقیق حضور داشتند. نتایج تحقیق آنان نشان داد هنجارهای زبان مقصد، بر انتخاب‌های مترجمان تاثیر گذار بوده‌اند. این دو محقق، پیشنهاد کردند که از مفهوم هنجارهای ترجمه، به مثابه ابزاری موثر، برای بررسی رویکردهای مترجمان دوزبانه بهره گرفته شود.

• مونا بیکر در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی سبک مترجم ادبی» که در سال ۲۰۰۰ منتشر شد، پس از مقایسه پیکره‌ای دو ترجمه ارائه شده از یک متن عربی، چنین نتیجه می‌گیرد که میانگین طول جملات مترجم دوم بسیار کمتر از مترجم اول است. مونا بیکر پس از تحلیل این داده‌ها چنین نتیجه می‌گیرد که مترجم دوم برای آسان‌تر و قابل فهم نمودن جملات متن عربی از سیاست کوتاه سازی جملات بهره گرفته است.

۸-۱: سوالات و فرضیه‌های تحقیق

سوالات اساسی این تحقیق به شرح زیر است:

- هنجار سبکی طول جمله در رمان‌های معاصر فارسی (دو دهه اخیر)، در مقایسه با رمان‌های کلاسیک فارسی چه تغییری یافته است؟
 - چه عواملی بر تغییر هنجار طول جمله در رمان فارسی موثر بوده است؟
 - آیا ترجمه رمان‌های مدرن بر تغییر هنجار سبکی طول جمله تاثیرگذار بوده است؟
- از سوی دیگر، تحقیق جاری دارای چند فرضیه اساسی است:
- واحد ترجمه در ترجمه‌های صورت گرفته به فارسی، جمله بوده است و همین مسأله سبب افزایش طول جمله در رمان‌های فارسی شده است. زیرا میانگین طول جملات در رمان‌های انگلیسی، بلندتر از میانگین طول جملات در رمان‌های فارسی است.

- فرضیه اصلی این تحقیق این است که طول جملات در رمان‌های تألیفی جدید، در مقایسه با رمان‌های تألیفی پیش از آغاز ترجمه رمان‌های مدرن به فارسی، کاهش یافته است. ترجمه رمان‌های مدرن به فارسی، یکی از عوامل مؤثر در تغییر طول جملات رمان‌های فارسی بوده است.

- افزون بر ترجمه، عوامل دیگری نیز بر بلند شدن طول جمله در رمان فارسی تأثیرگذار بوده‌اند. از جمله این عوامل می‌توان به سبک خاص رمان نویسان، آشنایی ایرانیان مقیم اروپا با اسلوب داستان نویسی به سبک غربی و ... اشاره کرد.

به نظر می‌رسد علیرغم پیشینه و تنوع ترجمه ادبی در ایران طی یک قرن اخیر، هنوز هیچگونه تحقیق مدونی برای کشف هنجارهای حاکم بر این ترجمه‌ها صورت نگرفته است. اکثر مطالعات صورت گرفته در این زمینه، با استفاده از رویکردی توصیفی و صرفاً به منظور گزارش تحولات و رویدادها انجام شده‌اند. البته در این بین می‌توان به تحقیقاتی هم اشاره کرد که تحت عنوان بررسی هنجارهای ترجمه صورت گرفته‌اند، اما ظاهراً ارتباط چندانی با نظریه هنجارهای ترجمه توری - یا حتی مطالعات توصیفی ترجمه - ندارند (وثوقی، ۱۳۸۵؛ جبارزاده، ۱۳۸۶ و محمودزاده و رضایی فر، ۱۳۸۷). از این رو، انجام تحقیقاتی مبتنی بر رویکرد نظام مند، بر پایه نظری مطالعات توصیفی ترجمه، در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

از سوی دیگر، تاکنون مطالعه‌ای به منظور واکاوی عوامل مؤثر بر تغییر هنجار سبکی طول جمله در رمان فارسی صورت نگرفته است. از جمله این عوامل احتمالی می‌توان به ترجمه رمان‌های مدرن غربی، سبک شخصی مترجمان و آشنایی دانشجویان و ادبای ایرانی ساکن اروپا با رمان نویسی به سبک غربی اشاره کرد.

۲- روش تحقیق

۲-۱: گردآوری و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، تعدادی از رمان‌های کلاسیک و مدرن را مورد تحلیل آماری قرار داده‌ایم. رمان‌های کلاسیک، رمان‌هایی هستند که پیش از آشنایی ایرانیان با رمان‌های جدید (به سبک غربی) نگاشته شده‌اند.

در مجموع، شش رمان فارسی (سه رمان کلاسیک و سه رمان مدرن) برای این تحقیق انتخاب شدند. این رمان‌ها از میان برجسته‌ترین رمان‌های فارسی برگزیده شدند. ملاک انتخاب این رمان‌ها، ارزش ادبی آنها بوده است. برای این منظور، از اظهارنظرهای منتقدان ادبی و نقدها و نقطه نظرات نگاشته شده از سوی کارشناسان دانشگاهی بهره گرفتیم.

برای این پژوهش؛ سه رمان کلاسیک و مشهور *امیرارسلان*، حسین کرد و سمک عیار را برگزیدیم. بسیاری از پژوهشگران عرصه رمان فارسی، *امیرارسلان* را آخرین نمونه رمان کلاسیک فارسی قلمداد می‌کنند (بالایی، ۱۳۷۷، ص ۵۳). ملاک انتخاب این اثر نیز همین بوده است. برای انتخاب سایر آثار نیز به شیوه‌ای مشابه عمل نمودیم.

رمان‌های جدید فارسی نیز از میان رمان‌های شاخص دو دهه اخیر انتخاب شدند (جن نامه از هوشنگ گلشیری، *سال‌های ابری* از علی اشرف درویشیان و *شاه کلید* از جعفر مدرس صادقی). انتخاب این آثار صرفاً بر اساس ارزش ادبی آنها انجام شد.

از سوی دیگر، ما سه نمونه از رمان‌های ترجمه‌ای برجسته را برگزیدیم. این آثار از میان رمان‌های فارسی دهه چهل انتخاب شدند. حسن میر عابدینی، دهه چهل را دوران اوج ترجمه ادبی در ایران می‌داند (۱۳۷۸، ص ۳۵). علوی (۱۳۷۹) نیز دهه چهل را دوران تحول و رشد داستان‌پردازی در ایران قلمداد کرده است (۱۳۷۹، ص ۹۰).

این سه رمان (گنسی بزرگ، *وداع با اسلحه* و *مویی دیک*) از جمله رمان‌های برجسته ادبیات انگلیسی هستند که سه مترجم شاخص دهه چهل (کریم امامی، نجف دریابندری و پرویز داریوش) آن‌ها را به فارسی برگردانده شده‌اند. انتخاب این رمان‌های ترجمه‌ای نیز صرفاً بر اساس ارزش ادبی آنها و شاخص بودن مترجمانشان انجام شد.

در این مطالعه، از رمان‌هایی با ارزش ادبی پایین صرف‌نظر شده است. هدف از این پژوهش، بررسی یکی از جنبه‌های تأثیر ترجمه رمان‌های مدرن بر سنت رمان نویسی در ادبیات فارسی است. بدیهی است که آثاری با ارزش ادبی پایین (مانند داستان‌های عامه پسند) و مترجمان غیرحرفه‌ای، چندان ماندگار نبوده و تأثیر چندانی را بر سنت ادبی ایران بر جای نگذاشته‌اند.

از هر یک از رمان‌های کلاسیک و مدرن، ۱۰۰۰ جمله انتخاب شد. این جملات از آغاز این رمان‌ها برگرفته شده بودند. انتخاب جملات آغازین رمان‌ها، برای سهولت بیشتر انجام شد. به باور نگارندگان، ویژگی‌های سبکی خاص یک نویسنده (یا مترجم) و هنجارهای حاکم بر انتخاب‌های زبانی وی، در طول یک رمان دستخوش تغییر جدی نمی‌شوند و از همین روی، انتخاب جملات آغازین رمان، تفاوت معناداری در نتایج ایجاد نخواهد کرد.

معیار ما برای تشخیص جمله، در این تحقیق، ساده بودن (تک فعلی بودن) جملات است. به عبارت دیگر، ما واحدهایی را که دارای یک فعل بود، به عنوان جمله تلقی نمودیم. البته باید توجه داشت که گاهی افعال در جمله به قرینه حذف می‌شوند. ما تعداد کلمات هر جمله (طول آن جمله) را شمارش و میانگین طول جملات هر رمان را تعیین نمودیم. عملیات میانگین‌گیری با کمک رایانه انجام شد. داده‌های مربوطه بر روی فایل‌های «اکسل» ثبت و ضبط شدند.

از متن انگلیسی هریک از رمان‌های انگلیسی نیز ۵۰۰ جمله را برگزیدیم. این جملات نیز از آغاز این رمان‌ها برگرفته شده بودند. در این مورد، واحد ترجمه را در این رمان‌ها بررسی نمودیم. به عبارت دیگر، هدف ما این بود که دریابیم چه تعداد از جملات انگلیسی در فارسی نیز به صورت جمله ترجمه شده‌اند. از سوی دیگر، طول جملات انگلیسی نیز تعیین شد تا معیار مناسبی برای این تحلیل فراهم شود. داده‌های مربوط به این بخش نیز بر روی فایل‌های «اکسل» ذخیره شدند.

۳- نتایج

همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد، ما از هر رمان فارسی کلاسیک، ۱۰۰۰ جمله را برگزیده و طول جملات را شمارش و تعیین نمودیم. در مرحله بعد نیز، میانگین طول جملات هر رمان (میانگین تعداد کلمات آن) را با کمک رایانه محاسبه کردیم. بر اساس نتایج به دست آمده از این تحلیل آماری، میانگین طول جمله رمان «امیر ارسلان»، ۴/۲۲ واژه؛ رمان «حسین کرد»، ۳/۷۵ واژه و رمان «سمک عیار»، ۴/۰۹ واژه بوده است.

با محاسبه میانگین این ارقام درمی‌یابیم میانگین طول جمله سه رمان کلاسیک فارسی، ۴/۰۲ واژه میباشد. نکته قابل توجه این که میانگین طول جمله در رمان «امیر ارسلان» (آخرین رمان کلاسیک فارسی) از دو رمان دیگر کمی بیشتر است. می‌توان چنین نتیجه گرفت که همزمان با گذار فارسی از رمان کلاسیک به سمت رمان جدید، طول جمله رمان‌های کلاسیک فارسی، با آهنگی آرام رو به افزایش گذاشته است. نتایج حاصل از تحلیل آماری سه رمان کلاسیک فارسی در جدول (۱) نمایش داده شده است.

از سوی دیگر، نتایج به‌دست آمده از تحلیل رمان‌های مدرن فارسی (دو دهه اخیر) نیز مورد بررسی قرار گرفت. عملیات محاسبه میانگین طول جمله در این رمان‌ها نیز با کمک رایانه انجام شد. بر اساس نتایج بدست آمده از این تحلیل آماری، میانگین طول جمله رمان «سال‌های ابری»، ۴/۲۵ واژه؛ رمان «جن نامه»، ۴/۵۱ واژه و رمان «شاه کلید»، ۴/۸۳ واژه است.

با محاسبه میانگین این ارقام درمی‌یابیم میانگین طول جمله سه رمان مدرن فارسی، ۴/۰۲ واژه است. نکته قابل توجه این که در رمان «شاه کلید» که آخرین رمان چاپ شده از میان رمان‌های فوق است (۱۳۷۸)، میانگین طول جمله، بلندتر از دو رمان قبلی است. نتایج حاصل از تحلیل آماری سه رمان معاصر فارسی در جدول (۲) نمایش داده شده است.

جدول (۱): میانگین طول جملات سه رمان کلاسیک فارسی

میانگین طول جمله	رمان فارسی
۴/۲۲	امیر ارسلان
۳/۷۵	حسین کرد
۴/۰۹	سمک عیار
۴/۰۲	میانگین

چنانکه پیشتر نیز اشاره شد، هدف این تحقیق، بررسی تأثیر ترجمه رمان‌های مدرن بر طول جمله در رمان فارسی است. یکی از فرضیه‌های این تحقیق آن بود که مترجمان ایرانی، جملات انگلیسی را در فارسی به صورت جمله ترجمه کرده‌اند. برای بررسی این فرضیه، سه نمونه از رمان‌های ترجمه شده در

دهه چهل را مورد بررسی قرار دادیم. از هر یک از رمان‌های فوق، پانصد جمله انتخاب گردید. بر اساس نتایج به‌دست آمده از تحلیل‌های آماری، در ترجمه « موبی دیک»، ۴۷۰ جمله (۹۴٪)؛ در ترجمه « وداع با اسلحه»، ۴۲۱ جمله (۸۴٪) و در ترجمه « گتسبی بزرگ»،

جدول (۲): میانگین طول جملات سه رمان مدرن فارسی

میانگین طول جمله	رمان فارسی
۴۲۵	سال‌های ابری
۴۵۱	جن نامه
۴۸۳	شاه کلید
۴۵۳	میانگین

۴۴۹ جمله (۹۰٪) در فارسی به صورت جمله ترجمه شده بودند. با میانگین گیری از درصدهای فوق می‌توان دریافت ۸۹/۳۳٪ جملات انگلیسی سه رمان فوق، در فارسی به صورت جمله ترجمه شده‌اند. داده‌های مربوطه بر روی جدول (۳) نمایش داده شده‌اند. علاوه بر این، ما طول جملات رمان‌های انگلیسی و ترجمه‌های فارسی آنها را نیز تعیین کرده و میانگین طول جملات را محاسبه نمودیم. عملیات میانگین گیری در این بخش نیز با کمک رایانه انجام شد. بر اساس نتایج به‌دست آمده از تحلیل‌های آماری، میانگین طول جمله « موبی دیک»، ۷/۷۲۸ واژه؛ « وداع با اسلحه»، ۵/۸۹۰ واژه و « گتسبی بزرگ»، ۷/۰۸۶ واژه بوده است. با میانگین گیری از مقادیر فوق می‌توان دریافت میانگین طول جملات انگلیسی در سه رمان بررسی شده، ۶/۹۰۱ واژه بوده است.

جدول (۳): ترجمه جملات انگلیسی

رمان انگلیسی	ترجمه جمله به جمله	درصد
موبی دیک	۴۷۰	۹۴
وداع با اسلحه	۴۲۱	۸۴
گتسبی بزرگ	۴۴۹	۹۰
میانگین	۴۴۶	۸۹.۳۳

همچنین، نتایج به دست آمده از تحلیل های آماری ترجمه های فارسی سه رمان مذکور نشان داد میانگین طول جمله « موبی دیک»، ۶/۳۵۴ واژه؛ « وداع با اسلحه»، ۴/۸۴۴ واژه و « گتسی بزرگ»، ۶/۶۹۰ واژه بوده است. با میانگین گیری از مقادیر فوق می توان دریافت میانگین طول جملات فارسی در سه رمان بررسی شده، ۵/۹۶۲ واژه بوده است. تمامی داده های مربوط به طول جملات رمان های انگلیسی و ترجمه های فارسی آنها در جدول (۴) نمایش داده شده است.

جدول (۴): طول جمله در رمان های انگلیسی و ترجمه های فارسی آنها

رمان فارسی	میانگین طول جمله انگلیسی	میانگین طول جمله فارسی
موبی دیک	۷/۷۲۸	۶/۳۵۴
وداع با اسلحه	۵/۸۹	۴/۸۴۴
گتسی بزرگ	۷/۰۷۶	۶/۶۹۰
میانگین	۶/۹۰۱	۵/۹۶۲

۴- بحث و نتیجه گیری

با تحلیل نتایج به دست آمده از تحلیل های آماری فوق (جدول چهار)، می توان دریافت میانگین طول جملات در رمان های انگلیسی، حدود یک واژه بلندتر از میانگین طول جملات در رمان های فارسی است. بدین ترتیب می توان فرضیه نخست این تحقیق را اثبات شده تلقی نمود. بدین ترتیب، چنانچه مترجمان بخواهند هر جمله ساده متن اصلی را در فارسی به صورت یک جمله ساده ترجمه کنند، میانگین طول جملات در ترجمه فارسی به دست آمده، بلندتر از متون فارسی تالیفی هم عصر خود خواهد بود.

از سوی دیگر، با بررسی داده های مربوط به گرایش سه مترجم ایرانی (جدول سه)، می توان دریافت که این مترجمان، به طور میانگین، ۸۹/۳۳ جملات انگلیسی را در فارسی به جمله برگردانده اند. با تکیه بر این رقم بالا، می توان فرضیه دوم این تحقیق را نیز اثبات شده دانست. به سخن دیگر، هنجار حاکم بر عملکرد مترجمان ایرانی دهه چهل، ترجمه جمله به جمله بوده است. نتایج به دست آمده نیز این ادعا را

تایید می‌کند. انحرافات صورت گرفته از این هنجار (در ترجمه وداع با اسلحه) نیز قابل چشم پوشی است، زیرا در بابتندری نیز ۸۴٪ از جملات متن اصلی را به صورت جمله برگردانده‌است. این رقم فقط پنج درصد پایین تر از میانگین عملکرد سه مترجم (۸۹٪) است.

با تحلیل داده‌های مربوط به میانگین طول جملات در رمان‌های فارسی کلاسیک و مدرن، درمی‌یابیم میانگین طول جمله در رمان‌های مدرن معاصر، حدوداً ۰/۵ واژه بیشتر از رمان‌های کلاسیک است. اگرچه با تکیه بر این داده‌ها می‌توان فرضیه سوم را نیز اثبات شده تلقی کرد، اما در هر صورت، این میزان افزایش چندان قابل توجه نیست. با بررسی دقیق تر این نتایج در می‌یابیم که اختلاف میان میانگین طول جملات رمان /امیرارسلان (که بیشترین میانگین طول جمله را در میان رمان‌های کلاسیک داراست) و میانگین طول جملات رمان /سال‌های ابری (که بیشترین میانگین طول جمله را در میان رمان‌های مدرن دارد) حدوداً ۰/۶ واژه است. این رقم حتی بیشتر از میانگین اختلاف طول جمله در مجموع رمان‌های کلاسیک و مدرن بررسی شده (۰/۵ واژه) است.

به نظر می‌رسد علاوه بر ترجمه رمان‌های مدرن، متغیرهای دیگری نیز بر طول جمله در رمان فارسی تأثیرگذار بوده‌اند. از جمله عمده ترین این متغیرها (که احتمالاً بر نتایج این تحقیق نیز تأثیر داشته اند) می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- آشنایی ایرانیان مقیم کشورهای اروپایی با رمان جدید (به سبک غربی) و انتقال ویژگی‌های این رمان‌ها (از جمله طول جمله) به ادبیات فارسی. به سخن دیگر، این احتمال وجود دارد که ایرانیان بدون دخالت ترجمه، با رمان نویسی به سبک غربی آشنا شده باشند. پیش‌تر نیز اشاره شد که پژوهشگرانی چون دستغیب، روابط ایرانیان با غرب و اعزام دانشجویان ایرانی به مغرب زمین را عامل اصلی شکل‌گیری رمان فارسی به سبک جدید دانسته بودند (دستغیب، ۱۳۸۳، ص ۵۹).

- سبک خاص رمان نویسان معاصر: این متغیر نیز ممکن است بر نتایج این تحقیق تأثیرگذار بوده باشد. به سخن دیگر، ممکن است برخی از رمان نویسان ایرانی، بیش از آنکه از هنجارهای ادبی تأثیر بپذیرند، سبک شخصی خود را در نگارش به کار گیرند. این سبک شخصی ممکن است مترجمان را به استفاده از جملات کوتاه تر سوق دهد. بیشتر نیز اشاره شد که افرادی چون کادن (۱۳۸۵)، سبک را امری

کاملاً فردی و شخصی تلقی می‌کنند و تلاش برای تفکیک سبک یک نوشته را بی‌ثمر می‌دانند. این مسأله را می‌توان به روشنی در رویکرد دریابندری مشاهده کرد. وی، در مقایسه با دو مترجم دیگر، کمتر به سبک نویسنده اصلی و ترجمه جمله به جمله پایبند بوده است.

در پایان، پیشنهاد نگارندگان به دیگر پژوهشگران علاقه‌مند به رابطه میان سنت ادبی و ترجمه، این است که در تحقیقات آتی خود، به تأثیرات متقابل سنت ادبی و ترجمه ادبی توجه نموده و نقش عواملی چون ارتباطات علمی و فرهنگی ایران و اروپا و سبک فردی نویسندگان و مترجمان را نیز مورد عنایت ویژه قرار دهند.

کتابنامه

- انوشه، حسن (۱۳۷۵). *دانشنامه ادب فارسی*. جلد اول. تهران: انتشارات سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بالایی، کریستف (۱۳۷۷)، *پیدایش رمان فارسی*، تهران، معین، ص ۵۳.
- بهار، محمدتقی (۱۳۴۹)، *سبک شناسی نثر*، تهران، انتشارات پرستو و امیرکبیر، چاپ سوم.
- پرستش، شهرام (۱۳۸۳)، «پیدایش رمان فارسی نشانه مدرنیته است: گفت و گو با کریستف بالایی»، کتاب ماه علوم اجتماعی، ش ۷۸، ص ۱۰.
- دستغیب، عبدالعلی (۱۳۸۳)، *کالبدشکافی رمان فارسی*، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ص ۱۰.
- (۱۳۷۷)، «وضعیت رمان فارسی»، ماهنامه ادبیات داستانی، ش ۴۶، ص ۵۹.
- بارت، رولان (۱۳۷۸)، *درجه صفر نوشتار*، ترجمه شیرین دخت دقیقیان، تهران، انتشارات هرمس، ۱۳۷۸.
- جبارزاده، فاطمه (۱۳۸۶)، «هنجارهای زیرنویس: بررسی مقایسه‌ای فیلمهای ایرانی و آمریکایی». فصلنامه مطالعات ترجمه، ش ۱۹، صص ۳۹-۳۰.
- حرّی، ابولفضل (۱۳۸۸)، «بررسی سبک مترجم در متون روایی ترجمه شده»، مجله مطالعات ترجمه، شماره ۲۶.
- رحیمیان، هرمز (۱۳۸۸)، *ادبیات معاصر نثر: ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی*، تهران، سمت.
- روح یخشان، عبدالحمید (۱۳۷۸)، «پیدایش رمان فارسی»، مجله نامه فرهنگستان، ش ۱۳، ص ۱۴۵.
- سمیعی گیلانی، احمد (۱۳۸۶)، «مبانی سبک شناسی شعر»، ادب پژوهی، شماره دوم.
- سمیعی گیلانی، احمد (۱۳۸۴)، «در باره سبک و سبک شناسی شعر فارسی»، فصلنامه نامه فرهنگستان، شماره ۲۸.

- شمیسا، سیروس (۱۳۷۶)، *سبک شناسی نثر*، تهران، انتشارات میترا.
- علوی، فریده (۱۳۷۹)، «نگاهی به تأثیر ادبیات فرانسه در پیدایش رمان نو در ایران»، فصلنامه پژوهش زبان‌های خارجی، ش ۸، ص ۹۰.
- غلام، محمد (۱۳۸۰)، «نقش ترجمه در پیدایش رمان تاریخی در ایران»، فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم، ش ۳۲، ص ۱۷۰-۱۴۷.
- محبوب، محمد جعفر (۱۳۴۵)، *سبک خراسانی در شعر فارسی*، تهران، فردوسی و جامی، چاپ اول.
- محمودزاده، کامبیز و رضایی فر، مهدی (۱۳۸۷)، «رابطه هنجار گونه بالقوه میان ویژگی‌های متنهای ترجمه شده به فارسی و پیرش آنها از سوی خوانندگان»، فصلنامه مطالعات ترجمه، ش ۲۳، صص ۵۸-۴۱.
- میر عابدینی، حسن (۱۳۷۷)، «رمان فارسی چگونه پدید آمد؟» مجله کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ش ۱۷، ص ۲۸.
- میر عابدینی، حسن (۱۳۷۸)، «سیر ترجمه داستان در ایران»، مجله کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ش ۲۵، ص ۳۵.
- وثوقی، حسین (۱۳۸۵)، «مترجم توانا و آگاهی نسبت به تغییرات، هنجارهای متداول و راهبردهای ترجمه»، فصلنامه مطالعات ترجمه، ش ۱۶، صص ۲۷-۲۴.
- هاجری، حسین (۱۳۸۱)، «نمود مدرنیسم در رمان فارسی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، ش ۴۵، صص ۱۶۳-۱۴۷.
- Anat Perior, Brian McWinney & Judith Kroll (۲۰۰۷), "Translation norms for English and Spanish: The role of lexical variables, word class, and L2 proficiency in negotiating translation ambiguity", *Behavior Research Methods*, ۳۹ (۴), ۱۰۲۹-۱۰۳۸.
- Baker, Mona (۲۰۰۱), "Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator", *Target*, Volume ۱۲, Number ۲, pp. ۲۴۱-۲۶۶(۲۶).
- Leech, G. & Short, M. (۱۹۸۱), *Style in Fiction*, London, Longman.
- Munday, J. (۲۰۰۱), *Introducing Translation Studies*, UK, Routledge, chv.
- Munday, J. (۲۰۰۲) "Systems in Translation: A Systemic Model for Descriptive Translation Studies", in T. Hermans (ed.) *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II – Historical and Ideological Issues*. Manchester: St Jerome.

Newmark, P. (۱۹۸۸), *Textbook of Translation*, U.K, Prine Hall.

مراجع

- درویشیان، علی اشرف (۱۳۷۰)، *سال‌های ابری*، تهران، نشر اسپرک.
- فیتس جرالده، فرانسیس اسکات کی (۱۳۷۹)، *گنسی بی بزرگ*، تهران، نشر نیلوفر.
- گلشیری، هوشنگ (۱۳۷۶)، *جن نامه*، تهران، نشر باران.
- مدرس صادقی، جعفر (۱۳۷۸)، *شاه کلید*، تهران، نشر مرکز.
- ملویل، هرمان (۱۳۴۴)، *مویی دیک یا وال سفید*، ترجمه پرویز داریوش. تهران، فرانکلین.
- همینگوی، ارنست (۱۳۴۴)، *وداع با اسلحه*، ترجمه نجف دریابندری. تهران، نشر بینا.

Fitzgerald, F. S. K. (۱۹۵۰), *The Great Gatsby*. London, Penguin.

Hemingway, E (۱۹۳۵), *A Farewell to Arms*. London, Penguin.

Melville, H. (۲۰۰۳), *Moby Dick*, New York, Bantam Books.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی